

Mentanin er alt

Lívsgrundarlag og hugburður í bygdini Barrow í Alaska

Kargar umstøður við rikum djóralívi

Byggin Barrow liggur í North Slope økinum, ið er alt økið fram við norðurstrondini á Alaska norðan fyri ta stóru fjallarøðina Brooks Range, góðar 500 kilometrar norðan fyri pólkeringin. Her búgva umleið 5000 fólk. Bæði fólk og mál teirra kallast *inupiat*. Átta inupiat bygðaløg finnast á North Slope-økinum. Fólk ið er av mongolskum uppruna og hevur búið her í eini 10.000 ár ella meira. Fornfrøðiligar fundir vísa á búseting í Barrow í eini 3000 ár. 7025 fólk búgva í North Slope økinum, og gott 4000 av teimum í Barrow.

Lívsgrundarlagið á hesum veðurhørdum leiðum hevur verið hvalaveiða og onnur veiða. Ongir møguleikar er í økinum til nakað slag av landbúnaði. Í fólkeyvirlitunum er ongin skrásettur at liva av jørðini. Lendið er kargt og oyði. Permafrost er bara ein hálvan metur undir jørð. Økið er avkavað einar átta til níggju mánaðir um árið.

Henda forðingin fyri dyrking er samstundis treyt fyri veiðimentanini og tí gamla undirstøðubúskapin – subsistens ella naturalhúsarhald. Fleiri hvalasløg ferðast fram við strondini vár og heyst. Grønlandsslættibøkarnar eru hvalurin, tey mest dúva uppá, men nógvar eisini til av t.d. gráhvali, springara og hvítfiski. Landdýraveiða hevur nógva at siga, serstakliga sum reinsdýr og elgdýr. Tvøst, spik, kjøt og annar matur kann goymast í permafrosti og havast til matna alt árið. Fólk goyma hann bara í kjallaranum. Eg kom á tal við ein starvsfelaga á uni-

versitetinum í bygdini (jú, har er universitet!). Maður hennara var elektrikari. Hann var beint afturkomin av veiðiferð inni í landinum við seks reinsdýrum, so hon var komin at hitta okkum beint úr slaktinum. Tey vóru ikki liðug, og hon skuldi skunda sær heim aftur at fáa veiðuna til høldar niður í teirra "ice-cellar." Tað er, sum eg skilti, hetta, ið treytar búfast fólk á staðnum. Um hvalur og permafrost ikki var, hevði fólk ið ivaleyst noyðst at livað sum nomadur ella hálvnomadur, ið fylgja eftir landsúgdjórnum á teirra ferðingum suður og norð.

Skúlavíðurskiptini hava verið sera vánalig næstan fram til dagin í dag, og inupiat-mentanin kúgað. Børnini vóru sligin í skúlanum, um tey tosaðu inupiat og ikki enskt. Vit prátaðu við nakrar ungir menn um 20 ára aldur og yngri, ið ikki høvdu lært sítt egna mál í barnaskúlanum. Men nú vóru teir farnir at læra seg at lesa og skriva á móðurmálinum. "Vit skulu vinna málið aftur! Søgdu teir. Hvussu so víkir og vendir!"

Fyrsta kristna kirkjan varð bygd í 1890-árunum. Sum eg skilti, var økið eisini umstingarlaga óskipað til fyri stuttum. Ella í hvussu var, har fanst bara umsting á lágum støði, ið ikki kundi nýtast sum amboð at taka ímóti nakrari vinnuligari útbýgging, ið neyðuga kom við oljufundinum í 60-árunum.

Umstingarlaga er hvør av teimum átta bygðunum ein eind við egnum borgmeistera. North Slope-økið er samskipað í The North Slope Borough við felags umstingarlæiðara, ið eisini ber heitið borgmeisteri.

Barrow verður sagdur at liggja við heimsins enda, og nógvar er um tað. Í dag hugleiðir Eyðun Andreassen, fólkalívsskráringur um vitjan í Barrow í heyst. Texaco-oljusamtakið hevði boðið 16 føroyingum at vitja Alaska

Undirstøðubúskapur

Áðrenn tann stóra oljувinnan kom í Prudhoe Bay í North Slope-økinum, var samfelagið hjá heimafoðkinum bæði í Norður- og Vestur Alaska langt tilaftsurskomið mett við europeiskum eygum. Fyri triati árum síðani var lýsi einasta orkukelda í North Slope økinum. Onki elektrisitet, ongin olja. Fólk høvdu ikki hita inni, ikki heitt vatn, ikki el-ljós. Ongir vegir, ongar kloakkir o.s.fr.

Har vóru heldur ongi ráð til slíkt. Eitt gott lív eftir nútíðarmeti kann ikki skapast við undirstøðubúskapi sum hesum. Við oljувinnuni komu pengar til økið og við teimum nýggjar tíðir. Heimafoðkið í Alaska fær í dag stórar veitingar frá oljувinnuni. Beinleiðis og óbeinleiðis. Øgiliga stórar inntøkur! So stórar, at tú

kann undrast á, at nakað er eftir av fólk og mentan á staðnum. At ikki alt er rent um koll og druknað í pengum.

Vinnulig samskipan

Eg spurdi borgmeisteran í North Slope Borough, hvat var tað besta tiltakið, fólk ið har høvdu gjørt fyri at mæta ídnaðarútbýggingini. Svárið var greitt og eintýtt. Tað var, at alt inupiat-fólk ið var skipað í eitt vinnusamtak, har hvør einstakur íbúgi var *shareholder*. Eg hugsi, henda skipan kann minna nakað um andelsskipanina í norðanlondum, har allir borgarar eru andelshavara. Hetta felag stendur fyri øllum sambandi millum lokalfólkið og oljувinnuna. Gjøgnum felagið hevur fólk ið nýkur rættindi, m.a. framhjárættindi til ávís arbeiði. Agóði, ið stavar frá ymsum gjøldum frá vinn-

uni, verður harumframt goldin øllum *shareholders*. Tvær høvuðsorsøkir høvdu verið til at velja hesa skipan, ið kann tykjust fremmand her hjá okkum. Onnur er, at fólk ið og økið var illa skipað frammanundan. Felagið kom partvís í staðin fyri eina vælmenta lokala politiska skipan. Hin grundin er, at væntandi útbýgving, væntandi royndir og kunneleiki til alt hetta nýggja, hevði gjørt tað ógjørligt at tíkið nakað javnbjóðis samband upp á fruktagóðum grundarlag við oljufelagini og myndugleikarnar. Tørvurin á vælútbúnum fólk ið hevur alla tíðina verið stórir hjá inupiat-fólkinum í hesi tíð.

Eitt felags eyðkenni fyri hesa skipan, ið eisini er sett í verk í hinum økinum í Alaska við upprunafólki, er at í leiðsluni sita fólk, ið nokk eru av teirra egna

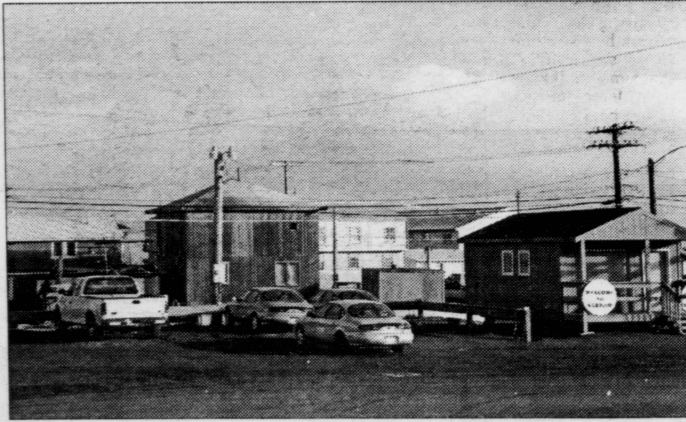
fólki, men sum hava verið burturi og nomið sær lærdóm. Leiðarin fyri *shareholder* felagið NANA í økinum beint sunnan fyri North Slope á vesturstrondini, ið vit hittu, greiddi frá, at hon var farin heimanfrá sum barn, og ikki dugdi at skriva ella tosa sítt egna móðurmál. Men hon skilti tað.

Stríðið um jørðina

Rættargrundarlagið undir hesi skipan er frumrætturin til lendi og undirgrund, ið fólk ið hevur fingið viðurkeri. USA keypti Alaska frá Russlandi í 1867. Tá búðu umleið 30.000 fólk í landinum, næstan bara heimafoðki. Bara eini túsund fólk búið har tá, ið ikki hoyra til heimafoðkið. Í dag búgva eini 700.000 fólk í Alaska. Myndugleikarnir kannaðu sær ognarrættin til alt land-øki og rættin til ríkiðsmið í

Eyðun Andreassen, professari tosar við ein kvinnuligan professara á universitetinum í Barrow

Býarmynd úr Barrow. Alt er sandur. Húsin standa á pelum orsakað av permafrostinum. Hóast veginir eru vánaligir og fáir, so eru nógvar dýrir bílar har